

Afdeling Naarden-Bussum Nederlandse Vereniging

Eric Bor

In de jaren zeventig van de 19de eeuw ontstonden de eerste Nederlandse vrouwenbewegingen die aandacht besteedden aan vrouwenarbeid. De oprichtster van de Algemeene Vrouwenvereniging Tesselschade, jonkvrouw Jeltje de Bosch Kemper, initieerde een commissie die ervoor zou zorgen dat de Nederlandse vrouwen een bijdrage zouden leveren aan de Wereldtentoonstelling in Chicago van 1893. De bijdrage *Woman's work in the Netherlands*, die bestond uit rapporten waarvoor verscheidene Nederlandse vrouwen onderdelen hadden geleverd, werd zeer gewaardeerd en zelfs bekroond.

De 'Tentoonstelling van vrouwenarbeid voorheen en thans' in Kopenhagen in 1895 inspireerde de Nederlandse vrouwenverenigingen om in 1898, het jaar waarin koningin Wilhelmina werd ingehuldigd, een Nationale Tentoonstelling Vrouwenarbeid te organiseren. Deze vond plaats in Den Haag van 9 juli tot 22 september 1898. De tentoonstelling trok 90.000 bezoeker(st)ers en had een batig saldo van 20.000 gulden. Dit bedrag werd in 1901 gebruikt om de Nationale Vereeniging voor Vrouwenarbeid op te richten, met als uitvoerend orgaan het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid (NBV).

Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen

In 1908 werd de 24-jarige Anna Polak – tot dan toe presidente van de Groningse Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht –, directrice van het NBV. Haar adjunct-directrice was de 27-jarige Maria Heinen, die bij het NBV onder andere de van 1909 tot 1920 verschenen *Vrouwenjaarboekjes* voor Nederland publiceerde. Hierin stond veel informatie over beroepen, opleidingen, de vrouwen-

beweging en vakorganisaties. Voor Heinen was de gehuwde vrouw die het huishouden deed ook een arbeidende vrouw. Vanuit dit idee richtte zij op 23 oktober 1912 met Anna

Ontwerp Jan
Toorop (afbeelding
Rijksmuseum)

van de van Huisvrouwen

Polak de Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen (NVvH) op.

Afdeling Naarden-Bussum

In Bussum bestonden in die tijd al enkele vrouwenverenigingen, namelijk de Bussumse afdeling van de Vrouwenbond tot Verhooging van het Zedelijk Bewustzijn en de afdeling Naarden-Bussum van de

Nederlandschen Bond voor Vrouwenkiesrecht. Op 23 oktober 1913 – precies een jaar na de oprichting van de centrale afdeling – organiseerde de vrouw van de burgemeester, Wilhelmina s'Jacob-van Boetzelaar, met de dames Mooij-Endt en De Vries-Brandon een bijeenkomst in Hotel Vlietlaan. Op deze bijeenkomst enthousiasmeerde Anna Polak de aanwezige vrouwen om een afdeling Naarden-Bussum van de Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen op te richten. Deze opzet slaagde: de afdeling startte met 43 leden en de eerste presidente van deze afdeling werd mevrouw Jacoba Mooij-Endt, de vrouw van Willem

Mooij van apotheek Koning en Mooij. Zij zou veel voor de vereniging gaan betekenen. Al op 18 december 1913 organiseerde de afdeling in Hotel Vlietlaan een demonstratie van een Sangresfornuis, waarin men kon bakken en braden zonder vet. Een van de eerste aankopen van het bestuur was een elektrische stofzuiger, die werd uitgeleend aan de leden zodat iedereen kennis kon maken met deze nieuwigheid.

Vakschool voor Meisjes

Op 5 maart 1914 werd op de jaarvergadering de wenselijkheid vastgesteld van de oprichting van een vakschool voor meisjes in Bussum. Het bestuur werd gemachtigd een commissie in het leven te roepen die de mogelijkheid daartoe zou onderzoeken. De commissie ontvouwde een maand later het plan in de *Bussumsche Courant*. Het doel van de school zou zijn: 'gelegenheid geven tot opleiding van het meisje uit de volksklasse onmiddellijk na het verlaten der lagere school tot een goed geschoolde dienstbode, een opleiding, welke zelfs als zij deze nooit als zoodanig zou benutten, haar steeds van onschatbare waarde zal zijn in het gezinsleven. Verder vindt de reeds werkzame dienstbode er herhalingscursussen in koken, strijken, naaien, enz.; terwijl ook voor dames en meisjes uit de meer 'gegoeden stand' gelegenheid zal zijn, zich te bekwamen of verder te ontwikkelen op het gebied van de fijnere keuken, wasch, enz.'

De begroting was al opgemaakt en zou de krachten van een kleine gemeente als Bussum niet te boven gaan, mits ieder daarvoor, in overeenstemming met zijn vermogen, een offer wilde brengen. Voor het beheren van deze gelden en om zorg

Jacoba Mooij-Endt

De Koning Willem-school (foto Archief Gooi en Vechtstreek)

te dragen voor de totstandkoming van de school werd de Vereeniging Gooische Vakschool voor Meisjes opgericht. Omdat subsidieverzoeken aan het rijk en de provincie niets opleverden, besloot de vereniging in mei 1915 uitsluitend subsidie aan te vragen bij de gemeenten. Dit leverde 100 gulden per jaar op van Naarden en 150 gulden van Bussum, plus een lokaal in de Koning Willemschool met vuur en licht. Zowel in Naarden als in Bussum werd een aantal cursussen koken en voedingsleer van 20 lessen gegeven, waarop door meisjes

De Vakschool voor Meisjes aan de Huizerweg in 1921

uit de doelgroep grif werd ingetekend. In Naarden namen 32 meisjes deel, verdeeld over twee cursussen en in Bussum deden 44 meisjes mee, die over drie cursussen verdeeld werden.

Het jaar 1916 verliep, mede door de oorlogsomstandigheden die schaarste aan

brandstof en voedingsmiddelen veroorzaakten, minder gunstig. In Naarden was geen goed lokaal te vinden, waardoor de cursussen alleen in Bussum konden worden gegeven. Hierdoor deden er maar 16 meisjes uit Naarden mee en verhoogde Naarden de subsidie niet. Bussum verhoogde de subsidie wel, naar 200 gulden, en er namen 66 Bussumse meisjes deel. Gaandeweg haakten echter veel meisjes af. In 1917 ging het nog slechter: er kon in het winterseizoen geen gas gebruikt worden, waardoor de theorielessen in een onverwarmd lokaal werden aangeboden, wat natuurlijk weinig aantrekkelijk was.

In 1918 werd het draagvlak voor de totstandkoming van een vakschool voor meisjes aanzienlijk vergroot door het oprichten van een nieuwe vereniging, de Vereeniging Vakschool voor Meisjes, waarin de door de NVvH opgerichte vereniging opging. In het comité van oprichting hadden naast de wethouder J. van Dam prominente bestuursleden van de NVvH en van andere verenigingen en deskundigen zitting. Men raamde het benodigde kapitaal op 14.000 gulden, waarvan een deel via subsidies van het rijk, de provincie en de gemeente zou terugkomen.

De cursussen werden hervat en uitgebreid met klassen in de voormalige Nederlands Hervormde kapel (later Studio Irene) en in de Luitgardeschool aan de Nieuwe 's-Gravelandseweg. De Vakschool voor Meisjes ging op 8 september 1921 uiteindelijk van start met 48 meisjes en 279 herhalingscursisten (meisjes die reeds dienstboden waren) in de villa Huizerweg 30 (in 1933 gewijzigd in nr. 54).

Andere activiteiten afdeling Naarden-Bussum

Veel activiteiten van de afdeling Naarden-Bussum in de jaren 1914-1918 hadden te maken met de oorlog die in de omliggende landen woedde. Zo plantten de dames op het nog braakliggende terrein tegenover de Gooische HBS 3000 koolplanten, die ze

verzorgden, verzamelden en verdeelden onder behoeftige dorpsgenoten. Voor de leden kweekten ze bruine bonen. Verder was er een tentoonstelling van ‘praktische kleding’ (waarmee minder dure confectiekleding bedoeld werd), een lezing over ‘praktische woninginrichting’ voor minder vermogenden en mensen die vluchtelingen huisvestten. In 1917 richtte de afdeling een vereniging op die in het pand Laarderweg 34 een coöperatieve keuken realiseerde, die op 26 november 1917 werd geopend. De keuken beoogde een degelijk en smakelijk middagmaal te bereiden en aan huis te doen bezorgen. Twee jaar later werd de vereniging opgeheven, omdat er geen gebruik meer werd gemaakt van de keuken.

Eveneens in 1917 werd in een grote kamer in Pension Lindeoord in de Lindelaan een Tehuis voor Vrouwen geopend, waar dienstmeisjes en naaisters 's avonds bijeenkwamen. Daardoor werden ze in staat gesteld te bezuinigen op brandstof en licht: twee schaarse goederen in 1917 als gevolg van de Eerste Wereldoorlog.

Dezelfde kamer werd in november 1918

de eerste en derde dinsdagmiddag opengesteld om de hulp te coördineren van huisvrouwen die op de een of andere manier de door de Spaanse griep getroffen huisvrouwen en hun gezinnen wilden bijstaan. (Bijvoorbeeld door zo'n huisvrouw tijdelijk te vervangen, kinderen in huis te nemen of kinderen bezig te houden of toezicht op hen te houden.) Dit alles werd gecoördineerd door de secretaresse (we zouden het nu secretaris noemen) van de Vereniging van

Huisvrouwen, mevrouw Catharina Edelmann-van Dijk, die ook vaak haar huis aan Koningin Emmalaan 9 (villa Sonnewende) beschikbaar stelde voor kleine bijeenkomsten van de vereniging. Catharina Edelmann was tientallen jaren actief voor de vereniging in allerlei (bestuurs-) functies.

Het huis links is Laarderweg 34

Catharina Edelmann-Metman

Commissie voor huishoudelijke voorlichting

De nieuwe burgemeester Hugo de Bordes richtte al in zijn eerste ambtsjaar, 1919, in overleg met de afdeling Naarden-Bussum een commissie voor huishoudelijke voorlichting op, die – vaak in de vorm van cursussen – de huisvrouwen informeerde over de talrijke nieuwe mogelijkheden om het huishoudelijk werk minder

Pension Lindeoord
(foto Archief Gooi en Vechtstreek)

arbeidsintensief te maken. De commissie kwam onder leiding te staan van zijn vrouw, Johanna Gerardina de Bordes-Verhagen Metman. Zij werd op de jaarvergadering ook direct benoemd tot ere-voorzitster van de afdeling Bussum van de NVvH. Johanna de Bordes bleef tot ruim drie jaar na het vertrek van haar man als burgemeester in 1938 in functie als voorzitster van de Commissie voor huiselijke voorlichting.

Hugo en Johanna de Bordes bij de Bussumse Winkelweek in 1922 (foto Archief Gooi en Vechtstreek, collectie De Bordes)

Tentoonstelling gezinsverzorging

Van 12 tot en met 16 mei 1920 vond in en rond Concordia een door de afdeling Naarden-Bussum georganiseerde grote tentoonstelling plaats met als thema gezinsverzorging. Blijkens de lijst van deelnemers aan de tentoonstelling werd het onderwerp gezinsverzorging zeer ruim opgevat: zaken op het gebied van interieur, mode, etenswaren, dranken, boeken, kunst, kunstnijverheid, schoenen, speelgoed, kampeerartikelen, scholen, verenigingen op het gebied van alcohol- en tuberculosebestrijding, het elektriciteits- en gasbedrijf en leveranciers van kachels, fornuizen en elektrische apparaten, een ziekenfonds, een verzekeringsmaatschappij en zelfs architect J.C.O. Camman met

bouwontwerpen. Ruim 7000 bezoekers bezochten deze tentoonstelling.

Jaarprogramma's

Het bestuur stelde jaarlijks een programma op, waarin van september tot en met juni maandelijks een activiteit was opgenomen. Behalve een jaarlijkse tentoonstelling, excursies en lezingen over voor huisvrouwen relevante en/of interessante onderwerpen als hygiëne, tandbederf, het inmaken van groenten, huishoudelijke administratie, verzekeringen, reizen en dergelijke, waren er demonstraties van nieuwe elektrische apparaten, kindermiddagen en uitstapjes voor bejaarden. Het aantal leden groeide zodanig, dat de afdeling Naarden-Bussum een van de grootste afdelingen van de NVvH werd.

Hygiëne was een belangrijk punt. Nadat de landelijke vereniging aandacht had besteed aan hygiënische omgang van winkeliers met onverpakte etenswaren, sprak mevrouw Edelmann dadelijk de Naardense en Bussumse winkeliers hierop aan in de plaatselijke pers.

Jubileumtentoonstelling

Van 23 tot en met 27 oktober 1923 werd ter gelegenheid van het tienjarig bestaan een jubileumtentoonstelling georganiseerd, waaraan allerlei wedstrijden verbonden waren (voor de bakkers het best gebakken brood, voor de dames de mooiste eigengemaakte hoed, kinderjurk en taart en voor de dienstmeisjes van leden de best bereide of opgemaakte schotel, pudding of taart). De tentoonstelling bestreek weer ongeveer hetzelfde terrein als de gezinsverzorgingstentoonstelling, met talrijke demonstraties en deze keer de tuinontwerpen van Tine Cool en de bloemen van de Bussumse kweker Arend Jan Herwig. De opbrengst van de tentoonstelling was geheel bestemd voor de Bussumsche Zwemvereniging ten behoeve van de bouw van het zwembad aan de Meerweg.

De aanwezigen bij de opening van de tentoonstelling (foto Archief Gooi en Vechtstreek, collectie De Bordes)

Bussumsche Winkelbeurs

Van 20 tot en met 25 mei 1925 vond in Concordia de Bussumsche Winkelbeurs plaats. Vooral door het ijveren van opnieuw mevrouw Edelmann was de relatie tussen de afdeling en de Bussumse winkeliers, die aanvankelijk door de kritische opstelling van de NVvH bekoeld was, aanzienlijk verbeterd. De winkeliers mochten zich nu in Concordia van hun beste kant laten zien. In 1926 werd het Instituut tot voorlichting bij Huishoudelijke Arbeid, het IVHA, opgericht en tegelijk met de oprichting ervan werd het NVvH-keurmerk ('Goedgekeurd door de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen') ingevoerd. Alle afdelingen konden van de expertise van dit instituut gebruik maken.

Brand

De meeste activiteiten van de afdeling vonden plaats in Concordia. Het was dan ook een grote tegenslag dat Concordia op 27 april 1930 in vlammen opging. Niet alleen verbrandden de attributen van een aantal clubjes, maar ook het gezellige huiselijke milieu werd de

dames ermee tot hun verdriet ontnomen. Voorlopig werd daarna het jeugdgebouw Eltheto achter de Vredeskerk als domicilie gekozen. De receptie ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan werd op 23 oktober 1933 gehouden in Hotel Nieuw Bussum en de bijbehorende eigen revue 'Centrum' werd op 25 en 26 oktober opgevoerd in Theater Novum aan de Vlietlaan.

In mei 1938 werd ter gelegenheid van het vijfentwintigjarig bestaan opnieuw een grote tentoonstelling met als thema gezinsverzorging georganiseerd, waaraan

Het bestuur in 1933. Vlnr: M.M. Rummelhoff-van Pelt, Ph. Meerlo-Vromen, C. Edelmann-van Dijk, J.C. Mijnaerds-Kruijer, H.W. Koolhaas-Schmidt, B. Tamminga-van Eijsinga van Oort, E.C.M van Beek-Lamar (foto Bussumsche Courant)

Keurmerk (foto nvvh.nl)

allerlei attracties waren verbonden, waaronder een doorlopende filmvoorstelling, pottenbakken, een poppententoonstelling, poffertjes en zelfs een zweefvliegtuig. Het aantal leden van de afdeling beliep nu 1100. Daarmee was de afdeling Naarden-Bussum de grootste van Nederland.

Het vijftiengjarige bestaan werd verder gevierd met een receptie en twee feestavonden met het ABC-cabaret (een cabaretgezelschap onder leiding van Louis Gimberg met o.a. Wim Kan, Corrie Vonk en Guus Hermus).

Vanaf 1941 kon de afdeling, gedwongen door de oorlogsomstandigheden, minder activiteiten organiseren: tentoonstellingen waren in 1941 al niet meer mogelijk. Tegelijk met het aantal activiteiten liep ook het ledenaantal terug. In april 1942 werd de landelijke vereniging en daarmee ook de afdeling Naarden-Bussum ervan ontbonden.

Na de oorlog

Direct na de oorlog werd de vereniging weer opgericht. Terstond richtte het oude bestuur onder leiding van Catharina Edelmann ook de afdeling Bussum-Naarden van de vereniging weer op. Alle werkzaamheden werden hervat, al waren er nog niet meteen heel veel mogelijkheden. Al gauw ontstonden er weer clubjes voor de activiteiten tennissen, wandelen, fietsen, Engelse en Franse conversatielessen, bridgen, klaverjassen, mahjong, lezen en toneelspelen. Veel meer dan voor de oorlog werden excursies buiten Bussum georganiseerd. In 1953 had de afdeling

alweer 800 leden. Het veertigjarige bestaan werd gevierd op 23 oktober in Concordia, met 's middags een receptie, daarna een diner en ten slotte een feestavond met het Triangel Cabaret van Wim Ibo. Tien jaar later, bij het vijftigjarige bestaan in 1963, was er nog steeds sprake van een groeiend aantal leden.

Geen jonge aanwas

De groei zette zich echter niet voort. Vanaf de tweede helft van de jaren zestig ging het ledenaantal achteruit. De doelstelling van de vereniging werd geherformuleerd: het ging er nu allereerst om de sociaal-culturele belangen en het zelfvertrouwen van de vrouw als lid van de samenleving te bevorderen. Daarnaast was de belangenbehartiging van haar leden als consument op huishoudtechnisch en economisch gebied door het geven van voorlichting en adviezen het doel. Als deze modernisering beoogde meer vrouwen te enthousiasmeren, dan is dat niet gelukt. In 1983 had de afdeling nog maar 370 leden. Daarbij viel op dat er geen leden onder de 45 jaar waren. De generaties vrouwen die tijdens en na de oorlog geboren waren, hadden kennelijk geen belangstelling voor de Vereniging voor Huisvrouwen. Het is dan ook niet verbazingwekkend, dat de afdeling in 2005 werd beëindigd.

Bronnen

- Iny Hoogendijk, 'Coöperatieve verenigingen tussen Vecht en Eem, periode 1880-1920', in: *Tussen Vecht en Eem*, jrg. 36, nr. 1 (2018)
- Website NVVH-Vrouwennetwerk
- Archief van Kennisinstituut emancipatie en vrouwen-geschiedenis Atria
- Persoonsgegevens uit Archief Gooi en Vechtstreek
- Artikelen van diverse data uit *Bussumsche Courant* en *De Gooi- en Eemlander*